

методу дослідження змістових, технологічних, організаційних компонентів освітнього процесу шляхом їх абстраговано-раціонального створення, вивчення й реалізації. Розглядається моделювання освітнього процесу, що передбачає дослідження, оцінювання та інтерпретацію наукової інформації на всіх етапах конструювання та використання підходів, тенденцій із метою доцільного, систематичного, мобільного застосування способів модернізації навчально-виховного процесу.

Теоретичний аналіз, спостереження практики дозволили зробити висновок, що організація магістерської підготовки в університетах має забезпечити: гнучкість і мобільність у визначенні загальної освітньої стратегії під час створення нових спеціальностей і спеціалізацій; можливість варіювання специфіки профільної підготовки не тільки завдяки спеціальностям і спеціалізаціям, але й на основі різноманітних магістерських програм; оптимальні умови для актуалізації знань і практичного досвіду магістрантів.

Ключові слова: *магістри музичного мистецтва, моделювання, науково-пізнавальний метод, підготовка.*

УДК 378:316.3

Володимир Козленко

Мережа приватних шкіл «Креативна міжнародна дитяча школа»

ORCID ID 0000-0002-0542-2064

DOI 10.24139/2312-5993/2023.04/374-382

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті розкрито зміст та особливості формування професійної культури майбутнього педагога в умовах закладу вищої освіти. Для вирішення поставленої мети було використано такі методи дослідження: теоретичні: аналіз педагогічної літератури, нормативних документів, матеріали періодичних видань із теми дослідження; структурно-логічний аналіз та систематизація; зіставлення різних поглядів на проблему; узагальнення. Встановлено, що процес формування професійно культури майбутнього педагога є складним, динамічним і багатогранним процесом формування професійної позиції, професійної компетентності, педагогічної етики, педагогічної майстерності. Кінцевим результатом навчання студента повинен стати досконалий рівень сформованості професійно-педагогічної культури. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов розвитку проєктної культури майбутніх педагогів.

Ключові слова: *культура, професійна культура, підготовка майбутніх педагогів.*

Постановка проблеми. Оскільки XXI століття зумовлює необхідність докорінного переосмислення освітньої парадигми, актуалізації змісту, технологій становлення, виховання й розвиток

життєво компетентної особистості студента як суб'єкта й проєктувальника життя, створення проєктно-життєвого простору, спрямованого на розвиток і саморозвиток компетентної, конкурентноздатної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни, то одним із головних завдань професійної освіти сьогодні є формування у майбутніх фахівців високого рівня професійної культури (Якименко, Іозіс, 2019).

Аналіз актуальних досліджень. Проблема професійної культури педагога проаналізована у роботах Т. Бабенко, В. Гриньової, С. Гриньова, О. Філоненко, С. Якименко та І. Іозіс та ін. У сучасних наукових дослідженнях приділяється належну увагу професійній підготовці майбутнього педагогів, оптимізації методів і прийомів професійної підготовки майбутніх фахівців (Г. Балл, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, М. Поташник, Т. Яценко та інші), орієнтації студентів закладів вищої освіти на творчість (Н. Кічук, П. Кравчук, О. Приходько та інші). Попри значну увагу вчених до означеної проблеми, питання особливостей формування професійної культури педагога в умовах закладу вищої освіти потребує подальшого вивчення.

Мета статті – розкрити зміст та особливості формування професійної культури майбутнього педагога в умовах закладу вищої освіти.

Методи дослідження. Для вирішення поставленої мети було використано такі методи дослідження: теоретичні: аналіз педагогічної літератури, нормативних документів, матеріали періодичних видань із теми дослідження; структурно-логічний аналіз та систематизація; зіставлення різних поглядів на проблему; узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Професійна культура, яка являє собою соціально-професійну якість суб'єкта праці, є підсистемою загальної культури, спрямованою на забезпечення функціонування безпосередньо практичної діяльності в умовах загального і спеціального розподілу суспільної праці. Таким чином, її розуміння пов'язане зі змістом базового поняття «культура».

Поняття «культура» є узагальнювальним і має декілька значень. Наприклад, говорять про культуру суспільства, частини суспільства, окремої особистості і, нарешті, про культуру окремих видів діяльності (Гриньов, 2014).

Філософський аспект поняття «культура» відтворює сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які

виражають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності. Вчені наголошують не тільки на результатах людської діяльності, а на самих процесах діяльності, які змінюють культуру завдяки творчій активності особистості (Балл, 2003).

В Українському педагогічному словнику ми знаходимо таке тлумачення цього поняття «культура»: «культура (від лат. cultura – виховання, освіта, розвиток) – сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності. У вузькому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, ЗВО, клуби, музеї, театри, творчі спілки, товариства тощо). Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності» (Гончаренко, 1997).

Культура – система реалізованих і тих, що реалізуються, об'єктивних цінностей і смислів. Зміст виховання – не в оволодінні, а в залученні до нього, бо особистісні культурні смисли народжуються й існують лише в спілкуванні. Існують суб'єктивні особистісні смисли-відношення, які можуть збігатися з об'єктивними культурними смислами, представленими в духовних цінностях. Через це й можливий справжній діалог особистості та культури (Філоненко, 2022).

Термін «професійна культура» означає, що культура розглядається у відношенні специфічної якості діяльності фахівця та розкриває предметний зміст культури, що визначається специфікою професії, професійної діяльності та професійного суспільства. Професійну культуру можна розглядати як базову складову професійної підготовки за спеціальністю. Адже у професійній культурі фахівця знаходить своє відображення не лише зв'язок та взаємодія суспільства, особистості та професії, але і вся його індивідуальна культура. С. Якименко та І. Іозіс тлумачать професійну культуру «як сукупність світоглядних та спеціальних знань, якостей, умінь, навичок, почуттів, ціннісних орієнтацій особистості, які, знаходять своє відображення у її предметно-трудої діяльності та забезпечують її більш високу ефективність (Якименко, Іозіс, 2019).

За Г. Баллом, професійну культуру особистості характеризують:

– творче здійснення праці (володіння стратегіями творчої діяльності, загальновідомими, а також неформалізованими особистісними знаннями, розвиненість професійної інтуїції);

– розвиненість професійно важливих компонентів мотивації та самосвідомості (любов до своєї професії);

– максимальне спрямування інструментальних здібностей особистості (включно з її творчими можливостями) на реалізацію притаманного конкретній професії провідного нормативного сенсу;

– відсутність так званих «професійних шор»;

– відкритість світовим досягненням;

– долученість до інших галузей культури тощо (Балл, 2003).

З'ясовуючи сутність поняття професійної культури, не можна ігнорувати і власне професійні аспекти, що розрізняють між собою професіоналів у різних галузях. У цьому контексті професійна культура, вочевидь, відображає безпосередні особливості діяльності в умовах певної професії (Гриньов, 2014). І. Зязюн та Г. Сагач стверджують, що «професійна культура включає в себе індивідуально вироблені стратегії, засоби орієнтації в діяльності, технології переведення ідей у матеріальні цінності» (Зязюн, Сагач, 1977).

Вагомими для нашого дослідження є положення, сформульовані українською дослідницею В. Гриньовою щодо одного з фахових різновидів професійної культури, а саме – педагогічної, елементи якої мають бути притаманні будь-якому управлінцеві. Вчена виокремлює три рівні аналізу культури: загальний (культура конкретного суспільства), рівень особливого (культура соціальних груп) та рівень одиничного (культура особистості), наголошуючи на їхньому взаємозв'язку і підкреслюючи, що, «оволодіваючи цінностями культури різних рівнів, людина формує власне «Я»» (Гриньова, 1998).

Існують різні підходи у визначенні структурних компонентів культури взагалі, так і професійно-педагогічної зокрема. У визначенні структурних компонентів у професійно-педагогічної культури можна виділити чотири напрями. Перший напрям розглядає структуру культури особистості педагога; другий напрям структуру культури педагога визначає виходячи з педагогічної (професійної) культури; третє виходячи з культури професійної діяльності; четвертий напрям виходячи з культури людини (Галета, 2016; Попович, 2016).

Процеси глобалізації культурного та освітнього простору, що відбуваються у світі, частиною яких є інтегративні процеси, несуть у

собі великий потенціал для розвитку гуманітарної освіти в нашій країні. Перспективи його оновлення роблять наполегливим завдання підготовки професіонала, здатного до проектування своєї діяльності у різних соціокультурних ситуаціях, готового шукати шляхи вирішення проблем, виробляти особливу стратегію професійного мислення, поведінки та діяльності.

Проблема формування професійної культури є актуальною для системи освіти, оскільки вона, за своєю суттю, прогресивна, практикоорієнтована, культуровідповідна і сприяє становленню суб'єктів освітнього процесу. Модернізація системи професійної підготовки майбутніх педагогів у закладі вищої освіти передбачає нове бачення розвитку особистості студента, тому володіння професійною культурою є ознакою сучасної фахівця.

Професійне навчання являє собою «організований і цілеспрямований процес передачі учням і засвоєння ними системи знань, навичок й умінь, а також озброєння їх способами пізнавальної діяльності і формування професійних якостей особистості» (Яблонко, 2008). Формування виступає одним із чинників розвитку, окреслюючи його зовнішні фактори, такі, як цілеспрямоване виховання та вплив середовища, але в процесуальному розумінні формування та розвиток часто сприймаються як синоніми. Отож, як відзначає Т. Шутько, «професійне навчання суб'єкта завжди можна розглядати з двох точок зору: професіоналізуючої і особистісно розвивальної, або ж акмеологічної» (Шутько, 2013).

Відтак, якість професійного навчання як спеціальним чином організованої підготовки людини до оволодіння професійною діяльністю визначається ступенем розвитку в його процесі професійно значущих якостей особистості, які, інтегруючись, виступають основою професіоналізму – високої підготовленості до виконання завдань професійної діяльності, що дозволяє досягати її значних якісних результатів (Гриньов, 2014), та професійної майстерності – високого рівня діяльності при виконанні професійних обов'язків. «Саме професіоналізм, виявляючись у здатності продуктивно вдовольняти суспільні запити, виступає еквівалентом соціальної цінності особистості працівника певної сфери, а професійна майстерність ... дає змогу точно, безпомилково діяти в ході виконання професійних обов'язків, творчо використовувати свою підготовленість» (Яблонко, 2008).

Значущим результатом розвитку особистості фахівця, що розглядається нами як важлива складова його професіоналізму, позиціонуємо професійну культуру особистості. Професійно-педагогічна культура є особливим утворенням, діалектичною інтегрованою єдністю педагогічних цінностей, між якими існують певні зв'язки і відношення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються в різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності й спілкування, визначаючи характер і рівень останніх. Сформованість у фахівця професійно-педагогічної культури передбачає: усвідомлення своєї неповторності, унікальності в порівнянні себе з іншими індивідуальностями; чіткі цілі й мотиви власного саморозвитку; самоствердження й усвідомлення рівня сформованості власної компетентності, яку забезпечує система знань і вмінь, переконань, самореалізація у певних видах діяльності; цінність і гармонійна єдність індивідуальних властивостей, у тому числі креативних; динамічність і неперервність саморозвитку, постійну роботу над собою з метою зростання рівня власної культури, зокрема педагогічної; усвідомлення власної значущості в особистому, професійному і соціальному аспектах з метою самоствердження в суспільстві (Вітвицька, 2009).

Процес формування професійно-педагогічної культури майбутнього педагога є складним, динамічним і багатограним процесом формування професійної позиції, професійної компетентності, педагогічної етики, педагогічної майстерності. Кінцевим результатом навчання студента повинен стати досконалий рівень сформованості професійно-педагогічної культури.

Формування професійної культури майбутнього педагога в процесі його професійної підготовки може включати в себе формування його загальнокультурної (розуміння професійної діяльності як культуровідповідності і усвідомлення себе як носія культурних зразків) і функціональної (застосування знань і вмінь при вирішенні професійних завдань з урахуванням норм професійної культури) грамотності; професійно-культурної освіченості (гнучкість мислення, застосування знань і вмінь в практичній діяльності); професійної етики як прояви вищого рівня розвитку професійної культури (Пилаєва, Яценко, 2021).

Підвищення рівня професійно-педагогічної культури майбутнього педагога розглядається як результат удосконалення творчого й особистісного потенціалу фахівця. В процесі формування професійно-педагогічної культури майбутній педагог актуалізує лише ті цінності, які

набувають для нього життєвий і професійно необхідний сенс. На цій основі в його свідомості формується образ культурної особистості майбутнього професіонала як сукупність цілей, ідей, установок, які коригують індивідуальний досвід культурної практики і пов'язані з ними переживання, переконання, зв'язки і відносини. Асимілюючи і перетворюючи суспільно необхідні і соціально-групові цінності, майбутній педагог будує власну систему цінностей і виробляє особистісно-професійну концепцію сенсу професійної діяльності (Філоненко, 2022).

Діяльність педагога носить творчий характер, тому важливим завданням професійної освіти є розкриття творчого потенціалу майбутнього педагога у ЗВО. На цьому тлі важливою є свобода особистості. Свобода робить людину відповідальною за вибір зроблений перед собою і перед суспільством. Тому важливим стає завдання розвитку суб'єктивності майбутнього педагога, наприклад, вміння вирішувати можливі професійні завдання, спираючись на даному етапі його професійного розвитку на ті знання і вміння, які присутні в цей момент в соціально-професійному досвіді майбутнього педагога. Реалізація цієї тенденції для формування професійної культури майбутнього педагога відбувається за допомогою втілення в практику таких принципів, як принцип індивідуалізації та диференціації, що, з урахуванням індивідуальних особливостей, сприяє розвитку особистості майбутнього педагога та засвоєнням цінностей професійної культури. Принцип професійної спрямованості цілісного освітнього процесу у ЗВО забезпечує зв'язок соціальної та технічної сторони праці в структурі освіти (Пилаєва, Яценко, 2021).

Ми поділяємо думку Т. Бабенко, що проблеми формування професійної культури, соціального і духовно-морального розвитку студентів, розкриття їх творчого потенціалу мають стати засадничими у вдосконаленні професійної підготовки та вихованні студентів. У зв'язку з цим у підготовці педагога нової формації необхідно приділяти значну увагу формуванню його професійної педагогічної культури (Бабенко, 2015).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, процес формування професійно культури майбутнього педагога є складним, динамічним і багатогранним процесом формування професійної позиції, професійної компетентності, педагогічної етики, педагогічної майстерності. Кінцевим результатом навчання студента повинен стати досконалий рівень сформованості професійно-

педагогічної культури. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов розвитку проєктної культури майбутніх педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

- Бабенко, Т. (2015). Формування професійної культури педагога. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 140, 31–34. (Babenko T. (2015). Formation of the teacher's professional culture. *Proceedings. Series: Pedagogical Sciences*, 140, 31–34).
- Балл, Г. О. (2003). Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень і перспективи* / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. К., 51–61. (Ball, G. O. (2003). The category "personality culture" in the analysis of humanization of general and professional education. *Pedagogy and psychology of professional education: research results and perspectives* / edited by I. A. Zyazyuna, N. G. Nychkalo. K., 51–61).
- Вітвицька, С. С. (2009). *Педагогічна підготовка магістрів в умовах ступеневої освіти: теоретико-методологічний аспект*: монографія. Житомир, 435. (Vitvytska, S. S. (2009). *Pedagogical training of masters in the conditions of degree education: theoretical and methodological aspect*: monograph. Zhytomyr, 435).
- Галета, Я. В. (2016). Математична культура майбутнього вчителя математики. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. Серія: Педагогічні науки, 6, 35–38. (Galeta, Ya. V. (2016). Mathematical culture of the future teacher of mathematics. *Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy*. Series: Pedagogical Sciences, 6, 35–38).
- Гончаренко, С. У. (1997). Український педагогічний словник. К.: Либідь, 375. (Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainian pedagogical dictionary. K.: Lybid, 375).
- Гриньов, С. Я. (2014). Професійна культура майбутнього фахівця з управління проєктами. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Педагогіка та психологія, 679, 20–33. (Hrynyov, S. Ya. (2014). Professional culture of the future project management specialist. *Scientific bulletin of Chernivtsi University: Collection of scientific papers*. Pedagogy and Psychology, 679, 20–33).
- Гриньова, В. М. (1998). *Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти)*: монографія. Харків, 286. (Hrynyova, V. M. (1998). *Formation of the pedagogical culture of the future teacher (theoretical and methodical aspects)*: monograph. Kharkiv, 286).
- Зязюн, І. А., Сагач, Г. М. (1977). *Краса педагогічної дії*: навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, 302. (Zyazyun, I. A., Sagach, H. M. (1977). *The beauty of pedagogical action: a study guide for teachers, graduate students, students of higher educational institutions*, 302.).
- Пилаєва, Т. В., Яценко, В. В. (2021). Формування професійної культури майбутнього педагога. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 35, 4, 287–295. (Pylaeva, T. V., Yatsenko, V. V. (2021). Formation of the professional culture of the future teacher. *Current issues of humanitarian sciences*, 35, 4, 287–295.).

- Шутько, Т. П. (2013). *Формування комунікативних якостей молодших медичних спеціалістів у професійній підготовці*: дис. ... канд. пед. н. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Полтава, 260. (Shutko, T. P. (2013). *Formation of communicative qualities of junior medical specialists in professional training*: dissertation. ... candidate ped. N. 13.00.04 – theory and methodology of professional education. Poltava, 260).
- Філоненко, О. В. (2022). *Формування професійно-педагогічної культура майбутнього викладача*. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 206, 46–52. (Filonenko, O. V. (2022). *Formation of the professional and pedagogical culture of the future teacher*. *Proceedings. Series: Pedagogical sciences*. Kropyvnytskyi: RVV Central State University named after V. Vinnichenko, 206, 46–52).
- Яблонко, В. Я. (2008). *Психолого-педагогічні основи формування особистості*: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури. 220 с.
- Якименко, С. І., Іозіс І. В. (2019). *Формування професійної культури майбутніх працівників сфери обслуговування у процесі фахової підготовки в коледжі*: монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 208 с.

SUMMARY

Kozlenko Volodymyr. Development of professional culture of future teachers.

The article reveals the content and features of the formation of the professional culture of a future teacher in the conditions of a higher education institution. To solve the set goal, the following research methods were used: theoretical: analysis of pedagogical literature, normative documents, materials of periodicals on the research topic; structural-logical analysis and systematization; comparison of different views on the problem; generalization. Professional culture, which represents the socio-professional quality of the subject of work, is a subsystem of general culture aimed at ensuring the functioning of direct practical activity in the conditions of general and special distribution of social labor. The formation of the professional culture of the future teacher in the process of his professional training may include the formation of his general cultural (understanding of professional activity as cultural conformity and awareness of himself as a bearer of cultural models) and functional (application of knowledge and skills when solving professional tasks taking into account the norms of professional culture) literacy; professional and cultural education (flexibility of thinking, application of knowledge and skills in practical activities); professional ethics as manifestations of the highest level of development of professional culture. The problems of formation of professional culture, social and spiritual and moral development of students, disclosure of their creative potential should become fundamental in improving professional training and education of students. In this regard, in the training of a teacher of a new formation, it is necessary to pay considerable attention to the formation of his professional pedagogical culture. It was established that the process of forming the professional culture of the future teacher is a complex, dynamic and multifaceted process of forming a professional position, professional competence, pedagogical ethics, and pedagogical skills. The final result of a student's education should be a perfect level of formation of professional and pedagogical culture. We see the prospects for further research in the identified and substantiated pedagogical conditions for the development of the project culture of future teachers.

Key words: culture, professional culture, training of future teachers.